

הרב מאיר שטיינברג

בענין הרכבת עין כון המת לסומא

שאלה

ב שאלנו מאחד שרוצה לצוות שאחרי מותו ינקרו את עיניו ולמסרן לבית חולים, כדי להרכיב הקרום על עין חי של בן אדם הסומא בעינו, וע"י ההרכבה הזאת יתחדש כח הראות של הסומא. והוא רוצה לדעת אם זה מותר מצד הדין.

תשובה

א

ראשית כל צריכים לדון בזה משום איסור ניוול המת. והנה מקור הדבר בש"ס ב"ב ד' קנ"ד: "מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני המשפחה וערערו לומר קטן הי' בשעת מיתתו ובאו ושאלו את ר"ע מהו לבודקו אמר להם אי אתם רשאים לנוולו" ע"ש. וכן מביאים ראי' לאיסור הניוול מגמ' חולין די"א "רב כהנא אמר אחיא מהורג את הנפש דאמר רחמנא קטלוא וליחוש דילמא טריפה הוה אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא וכי תימא דבדקינן ליי' הא קא מינוול וכי תימא משום איבוד נשמה דהאי ניוולי' וכו'" ע"ש. מזה נראה שאסור לנוול את המת. וכי האיסור הזה הוא מה"ת שהרי רוצים להוכיח שהולכים בתר רוב מה"ת ולכן אין לומר שכוונת התורה היתה שיבדקו את הנרצח ורק אז יהרגו את הרוצח ע"ז אומרת הגמרא הא קא מנוול א"כ רואים מזה שזה איסור דאורייתא ועוד למדים מזה דכשיש שאלה של איבוד נשמה של אחרים או מותר לנוולו. ועי' בשו"ת השיב משה או"ח סי' י"ג בזה ובשו"ת רמ"ך יו"ד סי' פ"ה ע"ש.

ב

הענין הזה נידון בשו"ת גוב"י מהדו"ת יו"ד סי' ר"י, באחד שמת מחמת חולי האבן ונתזכחו הרבנים בעיר לונדון אם מותר לחתוך בגוף המת כדי להתלמד במקום אחר לצורך הצלת נפשות. ואחרי שהביא דעת האוסרים על סמך הגמ' ב"ב הנ"ל דאמר ר"ע א"א רשאים לנוולו והמתירים ס"ל דשאני התם שהיתה שם רק שאלת ממון ולכן אמר ר"ע שאין הרשות משום זה לנוולו, משא"כ אם יש צורך להצלת נפשות וכמ"ש הגמ' בחולין די"א הנ"ל דמשום איבוד נשמה דהאי ניוולי' והנוכ"י מסכים להראי' הזאת מש"ס חולין ומסיים שכ"ז לפי"ד השואלים שזה הוא פקדנא אבל זה יתכן רק אם יש סכ"נ לפנינו אבל בניד אין שום סכ"נ לפנינו רק רוצים

להתלמד אם במקרה יודמן חולה שיהי' צריך לזה ואם אתה קורא לחששא זו ספק. נפשות אם כן יהי' כל מדאכת הרפואות מותר בשבת שמא יודמן חולה הצריך לזה. — ואין לחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק וחלילה להתיר דבר כזה ע"ש. ועי' כיוצ"ב בתוס' פסחים דמ"ו ע"ב ד"ה רבה שהקשו אי אמרינן הואיל א"כ בטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה ותי' כיון דלא שכיח כלל לא אמרינן הואיל, ע"ש.

אף שהגאון מהר"י אטלינגר ז"ל מצדד לאיסורא אפי' היכא שיש כבר חולה כזה לפנינו מטעם דאף דפקו"נ דוחה כל איסורין שבתורה מ"מ כיון דקי"ל שמת חפשי מן המצות א"כ אין אנו רשאים לנולו אפילו במקום שיש פקו"נ. אבל האחרונים חולקים עליו ע"ו. עכ"פ באין חולה לפנינו דעת כולם לאסור.

י

לפי"ז בנידון דידן שרוצה לצוות שינקרו את עיניו באם יודמן חולה הצריך לזה, לכאורה אין להתיר כיון שאין החולה לפנינו כנ"ל, אך כל זה אם היינו רוצים לנולו את המת אם לא גילה דעתו מחיים שמוחל על בזיונו, אבל בנ"ד שהוא בעצמו מצווה כך יש דעות המתירים, ועי' בשו"ת בנין ציון סי' ק"ע קע"א שדעתו אם הביע הסכמתו לכך אז מועילה המחילה של בזיונו ע"ש. ועי' בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שמ"ז שמ"ח מה שמפלפל בזה בארוכה.

וכבר האריכו בזה הרבה מאחרונים דאין להחמיר באופן שהביע דעתו מחיים להשתמש בו לצורך רפואה ומה גם שיש לומר שבנ"ד אין בזה גיוול גדול כי"כ כמו פתיחת הבטן ובדיקת האברים אחר מיתתו א"כ יש מקום להתיר אם לא הי' בזה רק ענין של בזיון וגיוול המת.

ד

אמנם באמת יש לדון בזה לאיסור מטעם אחר והוא משום איסור הנאה, שהרי מת ישראל אסור בהנאה מה"ת וכן דן הח"ס בתשרי חיו"ד סי' של"ו על הנובי" הנ"ל שהוא מביא לאסור בפשיטות מטעם מת ישראל שאסור בהנאה ע"ש. אולם כבר האריכו האחרונים בזה שין בזה משום איסור הנאה שהרופאים עושים זאת רק להתלמד ולהרחבת ידיעתם ואין להם שום הנאה ממשיה. ועי' ברמב"ם ה' נדרים פ"ו ה"ז במודר הנאה שמותר לרפאותו בידו שהרי מצוה היא ע"ש. והביא מרשב"א סוכה ל"א דלא חשוב איסור באיסורי הנאה אלא כשנהנה בגופו של איסור אבל כל שאין הנאה מגופו אלא שגורם לו הנאה וריוח ממקום אחר אינו נהנה מן האיסור ע"ש. אבל כל זה רק בנתוח שעושים רק לשם הסתכלות בגוף המת כדי להתלמד, לא כן בנ"ד שרוצים ליהנות מקרוב העין, ועוד המת אסור בהנאה

במ"ש התוס' בסנהדרין דמ"ח ד"ה משמשינן, וחולקין על התוס' גדה דנ"ה שרצו לומר שבעור האדם המת אין בכלל איסור הנאה מה"ת משום שאיסור הנאה במת ילפינן מע"ע ובקדשים מותר בהנאה העור אחר זריקה. והתוס' בסנהדרין הנ"ל חולקין ע"ז וס"ל שגם בעור יש איסור הנאה. ועי' במל"מ סוף הל' אבל ע"ש וגם הרשב"א בתשרי סי' שמ"ה מסיק שעור המת אסור כמו שערו ע"ש.

נוסף ע"ז יש ג"כ משום איסור טומאה שהרי בש"ס חולין פ' העור והרוטב דקכ"ב אמר עולא דבר תורה עור אדם טהור ומפני מה אמרו שטמא משום גזירה וכו' ע"ש.

ה

ברם הגרי"א אונטרמן שליט"א בס' „שבט מיהודה" יצא לדון בדבר חדש שאם מרכיבין הקרום מהעין, הקרום הזה שב לתחי' ואין זה בכלל בשר המת או עור המת כיון שנתחבר עם גוף חי והחיות מתפשטת עליו במרוץ הדם ובהרגשה ממילא נעלם האיסור מפני שחלפה סיבת האיסור ע"ש, ובעצמו אומר ע"ז שבמושכל הראשון נראה הדבר מוזר קצת אבל בכ"ז מבסס ע"ז ההיתר ע"ש.

מובן מאליו שצריכים לקבוע זאת ע"י שאלת מומחים ואחרי בדיקה קפדנית כי מקובל בדרך כלל שאחרי מיתת האדם אין שום אבר מאברי האדם נשאר בחיים חוץ מה שהקדמונים אמרו שאבר אחד יש באדם ושמו נסכוי וזה האבר נשאר קיים בקבר אפי' אחר שנרקבו כל העצמות ועי' בט"ז ה' שבת סי' ש' ובמשנה ברורה שם. ומי אומר שזה לא יוצא מגדר ספק וא"כ לכל היותר אולי יש לסמוך ע"ז בענין איסור טומאה שזה רק איסור דרבנן כמ"ש הגמ' הנ"ל משום גזירה ועי' במל"מ פ"ד מהל' אבל הכ"א אולם באיסור הנאה של מת שזה מה"ת כנ"ל הלא אפי' ספיקא דאורייתא אסור.

והנה המחבר בספר הנ"ל אחרי שהוא מבסס את חידושו בענין החזרת חיים לעיני המת וממילא פקע האיסור של בשר המת נוגע גם כן בענין איסור של ניוול המת ואומר שקשה למצוא היתר — אלא רק במקום שהביע דעתו בחייו כי הוא מרשה להשתמש בו לצורך רפואה — כמו שבררנו למעלה בסעיף ג', או היכא שחתכוהו בלאו הכי כמו עפ"י דרישת החוק לצורך חקירה משפטית וכדומה.

כמובן שאנו צריכים לקבל בנידון דידן שהחקירה המשפטית דרשה ניתוח בעינים או לכל הפחות בראש ואז נוכל להגיד שמותר להשתמש בחלק מחותך בלאו הכי לצורך רפואה, אבל באם יעשו ניתוח בגופו במקום אחר כמו פתיחת הבטן שזה מלתא דשכיחא האם נגיד שמותר כבר לניולו יותר, שמותר להוסיף בזיק על בזיונו, והיות שהוא כבר מנוול אז אין איסור להוסיף לזה? אין שום ספק בדבר שאסור להוסיף ולזול לגברא אף שהוא מזולול כבר מקודם, ויש להביא

ראי' לזה מש"ס ב"ק פ"ו ע"ב „אמר מר ביישו ערום חייב, ערום בר בושת הוא אמר רב פפא מאי ערום דאתא זיקא כרכינהו למאניה ואתא הוא דלינהו טפי וביישיה“, נראה מזה שאסור להוסיף בזיון על בזיונו, וכמו כן אסור להוסיף ניוול המת אף שכבר הוא נתווול ע"י ניתוח שנעשה עפ"י דרישת החוק.

י

לבר מכל דין הלא בס' שבט מיהודה הנ"ל המדובר הוא שמפשיטים הקרום מע"ג עינו של מת זמן קצר אחר מיתתו ויכול להיות שאז עוד לא נפסקה לגמרי החיות מהקרום — לא כן בנדוננו שהענינים שמוציאים מהמת נשארות איזה זמן רב עד שיוזמן חולה כזה וקרוב לימר שכבר נפסקה החיות של הקרום והעין ומה שמשתפר כח הראות הוא רק באופן מלאכותי משפיעים על הראיה ולא נשאר בהם שום חיות א"כ קשה הדבר להתיר בנ"ד אפי' לפי הסברא הנ"ל.

י

יתר על כן הלא אפי' כל המתירים נתוח המתים התנו במפורש שההיתר הוא רק לנתח את המת להתלמד עליו ושוב לקבורו בשלימותו אבל להשאיר שום אבר ולהעמידו לימים רבים כו"ע מודים שאסור הדבר שהרי אפי' אם מסכים בחיים שלא לקבורו הלא הדין הוא שהאומר אל תקברוני אין שומעין לו כמ"ש הרמב"ם פ"ב מה' אבל ה"א ע"ש ובלח"מ שם ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תש"פ שמחויבין כל ישראל לקבור את מתיהם מה"ת ע"ש ועוברים ע"ז משום עשה דקבור תקברנו ובלאו דלא תלין ועי' במנ"ח מ' תקל"ז ואע"פ שבש"ס סנהדרין דמ"ו שכל המלין את מתו עובר בל"ת ובש"ס שם מנין למלין את מתו שעובר בל"ת שנא' כי קבר תקברנו, כבר העיר בזה בשו"ת חו"י סי' קל"ט דזה עשה ול"ת. ועי' ברמב"ם פט"ו מה' סנהדרין ה' ח' וע"ע בשו"ת בי"צ יו"ד ח"ב סי' קנ"ה ע"ש.

וא"כ בנ"ד הלא מבטלים עי"ז מ' קבורה ועי' בשו"ת אור המאיר סי' ע"ד שאם גונוים האברים בכלים שכתב שזמו שמים וכי זו צריך לפנים במקום שיש ביטול עשה דקבורה ול"ת דלא תלין ח"ו לא תהי' כזאת בישראל. ועי' בס' משפטי עוזיאל חיר"ד סי' כ"ח כ"ט שדעתו להתיר נתוח גוף המת לשם למוד רפואה אבל באופן שיוהרו שאחרי הנתוח יקבורו את כל גוף המת במקום קבורתו ולא ישאר ממנו אפילו חלק קטן בלי קבורה ע"ש.

ואפי' לפי סברת השבט יהודה הנ"ל שהקרום נשאר חי בזמן שמרכיבין אותו על גוף החי הלא כבר הדגישו שסברתו היא רק אם מרכיבים הקרום תיכף אחרי המיתה אבל בנ"ד הלא עוברים על הל"ת דלא תלין כיון שמוציאים את העינים רק כדי להשתמש בקרום אח"כ כשיהי' צורך בכך וחוצ' מזה הלא אפי' נקבל

הסברא הנ"ל ונניח שהקרום ל"צ קבורה מפני שנסתלקה סבת האיסור היינו המיתה, אבל בשאלה שלפנינו הלא העינים חוץ מהקרום ישארו וע"ז בודאי עוברין משום הל"ת ועשה וכן"ל.

ועי' במנ"ח הנ"ל מ' תקל"ז ובקומץ מנחה שם שמביא דעת התויו"ט שבת פ' המצניע מ"ה דגם על כזית מן המת חל החיוב קבורה ומסופק גם על פחות מכזית ע"ש ועי' בתפא"י שם.

ואני חקרתי ודרשתי דעת רופאים מומחים למחלות עינים בלונדון וכולם הודו שאי אפשר להסיר את הקרום. ובמכתב שיש תחת ידי מרופא מומחה כותב: "עוקרים את העין שעה או שעתיים לאחר המות ושמים אותה בבקבוק תרמוס, ואם יופיע סומא או במקרה של כזית או מרכיבים את הקרום על העין של האדם החי, ולפעמים הנתוח לא יצליח אבל אי אפשר לנקוב באחוז כללי, כי זה תלוי בסבת העיוורון באותו אדם מסוים", עכ"ל. מזה נראה שאי אפשר לדמות מלתא למלתא, שם בס' שבט מיהודה המדובר הוא על הקרום של העין, אבל בנידון דידן העינים ישארו בלי קבורה ובודאי עוברין בשום הל"ת ועשה כנ"ל.

ח

והנה בשו"ת אור המאיר הנ"ל סי' ע"ד באות ה' כתב, אשר נטה אחד קל להקל דאפשר לקיים מצות קבורה ביתר האברים לא כן הדין והדבר מבואר בירושלמי נזיר פ"ז ה"א להיפוך — תקברנו כולו ולא מקצתו, מיכן שאם שייר כמנו לא עשה כלום ע"ש.

מה שהביא מהירושלמי שמחויבין לקבור כולו יש להתפלא עליו שהלא אדרבא הירושלמי ס"ל שעל מקצת הגוף לא חל חיוב קבורה ואם נקבר ראשו ורובו יוצאין בזה יד"ח וע"ש בשי"ק על הירושלמי ועי' במלמ"ל סוף ה' אבל שפוסק כהירושלמי ולא כהתויו"ט שגם בכזית מחויבים בקבורה ע"ש, אולם כבר הבאתי מהמנ"ח שגם בחלק מן הגוף חל החיוב קבורה ומסופק אפי' על פחות מכזית וכ"ז רק בכזית או פחות מכזית מן הגוף, אבל באבר שלם בודאי אין חילוק שמחויבים לקבורו, וא"כ איך אפשר להתיר להוציא את העינים שהם אברים חשובים ולא לקבור אותם.

ט

והנה בש"ס ברכות ד"ה ע"ב דא"ר יוחנן דין גרמי דעשיראה ביר, ופירש"י שם שהי' עצם פחות מכשעורה ע"ש, היינו שאינו מטמא וכן נראה מזה שאין בזה חיוב קבורה מפני שהוא פחות מכשעור אינו מחויב בקבורה אפי' לדעת התויו"ט כיון שהחיוב הוא רק בכזית וא"כ יש לכאורה לפשוט מד' רש"י הללו ספקו של

המנ"ח הנ"ל אם מחויבים לקבור אפי' פחות מכוית כי הלא רואים שר' יוחנן לא חש לקבור העצם הקטן הזה והבן. — אבל באמת אין מזה ראי' כי הלא ידוע שר' יוחנן סידר הירושלמי וא"כ ס"ל לר"י כהירושלמי שיוצאים יד"ח קבורה ברוב הגוף ומקצתו לא מחויב בקבורה כנ"ל, ומפני זה לר"י לשיטתו שס"ל כשי' הירושלמי לא הי' מחויב לקבור העצם וכשהי' פחות מכשעורה לא הי' גם חשש טומאה והבן.

,

אולם באמת יש לומר שאפי' התויו"ט יחידה בנדון זה של ר' יוחנן שלא הי' מחויב בקבורה אפי' אם לשיטתו גם בפחות מכוית חייבים בקבורה שהרי שם במס' ברכות הנ"ל מביא רב נסים גאון בשם הגאונים שר"י קבר עשרה בנים זכרים וכי העשירי שבהם נפל לתוך יורה גדולה רותחת ריתוח קשה וחזק ונמס בשרו ונמק ונטל ר' יוחנן עצם של אצבע קטנה שלו וצררה בסדינו והי' מנחם בה אחרים ע"ש, ובכה"ג שלא נשאר מהגוף כלום אין כאן בכלל מצות קבורה.

נראיתי בחוברת "קול תורה" מהגרי"א הרצוג (שליט"א) [וצ"ל] מאיר תש"ז שדעתו ג"כ להשוות ד' הירושלמי עם שיטת התויו"ט שמודה התויו"ט במקום שנאכל המת ע"י חיה או נשרף ולא נשאר ממנו אלא כזית שאין בו מצות קבורה ולפי"ז כנים דברנו אלא שלא מוכרחים אנו לומר דוקא שר"י אויל לפי שיטת הירושלמי כנ"ל כיון שבמקרה זה שלא נשאר מהגוף כלום כמ"ש ר"ג גאון הנ"ל אין בעצם זה חיוב קבורה אפי' אם הי' בו כזית ומה שרש"י מפרש שהי' פחות מכשעורה הוא רק כדי שלא יהי' החשש של טומאה אבל בקבורה לא מחויב אפי' אם הי' בו יותר מזה והבן. ולפי"ד ר"ג גאון הנ"ל אפשר להבין מה שאמר ר' יוחנן בש"ס ברכות ד"ח לעת מצוא זו קבורה שע"ז מתפלל כל חסיד שיוכה לקבורה היינו מפני שר"י ראה בנסיון אצל בנו שמת ביורה ולא זכה לקבורה.

יא

לאור כל האמור למעלה ואחרי ברור כל הענין לפי כל הפוסקים שהבאנו למעלה, הרבה איסורין כרוכים בדבר הזה, כמו (א) איסור הנאה (ב) מניעת המצוה של קבורה של אבר שלם ובפרט את העינים שהם איברים חשובים בגוף, וגם (ג) איסור ניוול המת, ולכאורה נראה שאין מקום להתיר. אולם כשנדון בחומר הענין וגודל המצוה של החזרת האור לאיש אומלל המגשש באפילה ובחושך וחשוב כמת, ובקרום קטן אפשר להתזיר לו חיים ואחרי עיון בדעת הרבה פוסקים ראשונים ואחרונים אפשר לצדד להיתרא בנידון דידן.

הלא הדבר פשוט שבמקום פקוח נפש אין שום ספק שמותר כי אין לך דבר העומד בפני פקו"נ חוץ משלש העברות הידועות, וסבורני שסומא בשתי עיניו סכנה נשקפת לו תמיד מדי יום ביומו ובכל רגע גם בביתו וגם כשיוצא חוצה ואם מותר להאכיל שרץ טמא לחולה נכפה משום פקו"נ מפני הסכנה שבעת שיקבל התקפה יפול לאש או למים, עי' בהגהות מיימוניות פ"ד מהל' מאכלות אסורות מדוע לא נתיר לסומא ליהנות מקרום של עין מת כדי להציל את נפשו.

אלא לפי דברי הנוב"י ויתר הפוסקים שהבאנו לעיל זה יתכן רק אם יש סכ"נ לפנינו, אבל במקום שרוצים להתלמד אם במקרה יודמן חולה מסוכן ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפי' איסור דרבנן. ואני הייתי אומר שיש הבדל עקרוני בין כל אלה השאלות המובאות בספרי האחרונים ובין שאלה זו לפנינו. שם כמובן רוצים להתיר ניתוח מתים לצרכי למוד ורפואה, כדי להכיר ולדעת את שורש המחלה על בוריי, שבמקרה שיהי' חולה אחר עם מחלה דומה שידעו הרופאים איך לרפאותו, וממילא כשאין חולה מסוכן לפנינו אסור לדחות שום איסור, אלא במקרה שיודמן חולה שיש בו סכנה. אבל כאן הלא חולה מסוכן עומד תמיד לפנינו, הלא מחלת העוררון היא כעת נפוצה מאד ולפי הסטטיסטיקה הרשמית שראיתי נרשמו במדינה זו למעלה מששים אלף עוורים, ובאגודה למען העיוור היהודי בלונדון נרשמו אלף ומאה יהודים עוורים, וביניהם אחוז ניכר של אלה שאינם רואים פני השמש לגמרי כי הם התעוורו בשתי עיניהם, ומי שיש לו רגש אנושי יודה שבאם יש בן אדם הרוצה לתת הקרום מעיניו כדי להציל נפש — הוא מקיים מצוה גדולה, ואיסורי תורה יותר חמורים נדחים מפני פקוח נפש.

יב

ואף אם נקבל דעת המחמירים ביותר שזה לא ענין של פקו"נ, וגם שאין לדון בזה דין חולה מסוכן העומד לפנינו, ויתר על כן, אף אם נקבל דעת המחמיר ביותר כמו הגאון מהר"י עטלינגר ז"ל, בעל "ערוך לנר" שהפליג לאסור אפילו בחולה מסיכן העומד לפנינו, ברם דעת אותו הגאון היא להתיר באם מחל בחייו לנתחו לאחר מיתה, וכבר הבאנו למעלה דעת הרבה מאחרונים דאין להחמיר במקום שהביע דעתו מחייב. ובנידון דידן השאלה לא באה מרופא הרוצה ללמוד חכמת הרפואה אלא מיהודי פרטי הרוצה לצוות מחיים לנקר את עיניו למען גודל המצוה של החזרת חיים לבן אדם הדומה למת. וממילא אפשר לצדד להיתירא.

כבר בארנו לעיל שבאומר אל תקברוני אין שומעין לו כמ"ש הרמב"ם פ"ב מה' אבל ה"א ועוברים ע"ז משום עשה דקבר תקברנו ובלאו דלא תלין, וכאן בנייד הלא

העינים ישארו בלי קבורה. וגם אמרנו שהחיוב של קבורה חל לא רק על ראשו ורובו אלא גם על חלק מן המת ועל אבר שנשאר. וראיתי גם מביאים ראי' לזה מש"ס ערכין ו' במשנה: "האשה שנהרגה נהנים בשערה", ומקשה הגמרא, "ואמאי הרי איסור הנאה גינהו? — א"ר באומרת חנו שערי לבתי. ומקשה, אמרה חנו ידי לבתי מי יהבינן? ע"ש. הרי נראה שלא מהני מחילה מחיים לצוות שלא יקברו אפילו חלק קטן מגופו.

אולם כל זה שייך לומר רק באם ישאירו אותו בלא קבורה כלל שהוא בזיון המת. שלפי הנוב"י הג"ל דינו כמת מצוה ודין הקבורה על כל ישראל. ועי' בס' "דברי חיים" חיו"ד סי' ס"ד שכתב שבזיון לאדם שנקרא בצלם אלקים להיות מושלך בארץ לחוץ, ומש"ה פירש הרמב"ן אפילו היורשים מרוצים שלא יקברוהו אינם רשאים משום בזיונא והוה לו דין מת מצוה ממש. דמת מצוה לאו דוקא בשדה וכו' ע"ש, אולם כ"ז באופן שלא יקברוהו בכלל וישאירו את המת מוטל בארץ בבזיון, אבל בנידון דידן שהמת מובא לקבורה בכל הכבוד ויראת הכבוד הראוי לבן ישראל, אלא שישאירו את העינים, הלא השואל שלפנינו הרוצה לצוות מחיים יכול לעשות תנאי שאחרי שיסירו את הקרום שיקברו את העינים, וממילא יפקע האיסור של מניעת המצוה של קבורה. וגם בש"ס ערכין הג"ל שאמרו חז"ל "אילו אמרה חנו ידי לבתי מי יהבינן לה?" נראה ששם הכוונה למנוע מצות קבורה מידה, אבל כאן סוף כל סוף יקברו את העינים.

ומה שנוגע לאיסור הנאה מהמת אף שבררנו לעיל שיש בזה משום איסור הנאה, שהרי מת ישראל אסור בהנאה — הלא הרבה מגדולי ישראל התיירו בעור המת באמרם שבעור האדם המת אין בכלל איסור הנאה, יתר על כן, בחולה עוור בשתי עיניו אשר חז"ל חשבוהו כמת ופטור מכמה מצוות, הרשות ניתנה לו להתרפא בכל דבר חוץ מעכו"ז כמו כל חולה שיש בו סכנה. עיין פסחים כ"ה ובשר"ע יור"ד קנ"ה ס"ג, ועיין בספר "כל בו על אבילות" (א) דף מ"ז.

ובפרט אם השאלה הוא רק על הקרום יען העינים יקברו אחרי הנתוח עלינו לסמוך על דברי הגרי"א אינטרמן שליט"א עם סברתו החדשה בספרו "שבט מיהודה" כי כשמתחבר חלק מן המת אל גוף חי ומקיץ לתחייה, פוקע מעליו איסור מת, משום דמת אסרה תורה ולא חי — עיין שם שהאריך עם ראיות ברורות ועמוקות שאין חילוק בין אם כל הגוף חי או חלק ממנו, דאין האיסור על הבשר מפני שבא מגוף מת אלא מפני שהוא עצמו בשר מת, וכשנתחבר עם גוף חי והחיות מתפשטת עליו במרוץ הדם ובהרגשה, נעלם האיסור מפני שחלפה סבת האיסור, עיי"ש.

ובקשר עם איסור ניוול המת כבר הבאנו למעלה משני מקומות בש"ס ב"ב ד' קנ"ד וחולין ד' י"א האיסור של ניוול המת, ומענין הדבר שבאלו שני המקומות

שמשם אנו למדים האיסור של ניוול המת — האיסור הזה נדחת מאיזה טעם שהוא, או משום איבוד נשמה דרוצת או משום הלקוחות שמותר להם לניול המת משום הפסד ממון שלהם. כדאמרין שם ב"ב דף קנ"ד ע"ב אמאי שתקי לימרו ליה אנן זוזי יהבינן ליה לינוול ולינוול ופירש"י אין אנו חוששין בבשתו שאינו קרובנו והפסדנו מרובה. ע"ש ועי' בכתב סופר חיו"ד סי' קע"ד שהקשה למה מותר לניול משום הפסד ממון, הרי כבוד הבריות עדיף מהפסד ממון של חבריו — שהתורה וויתרה משום כבוד הבריות על מ"ע של השבת אבדה, וכן בבכורות כ', דהקב"ה חס על כבוד הבריות דממון אתיהיב למחילה, ואיך הי' פשוט לש"ס שהלקוחות מותרים לניול? ע"ש שהאריך בזה ותירץ בדוחק.

ראשית כל עלינו לברר מקורו של האיסור ניוול המת אף שזה מובא בכמה מקומות בש"ס אבל מקורו לא ידוע. מש"ס חולין הנ"ל נראה שזה איסור תורה שהרי רוצים להוכיח שהולכים בתר רוב מה"ת, אבל לא ידוע המקור בתורה. רבים אומרים שזה נובע מדין קבורה שהתורה הקפידה על בזיונו, ומביאין ראי' מש"ס סנהדרין דף מ"ו ע"ב "איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא, למאי נפקא מינה דאמר לא בעינא דליקברוה לההוא גברא — אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הוא, הא אמר לא בעינא כפרה", ופירש"י "לאו כל כמיניה דבזיון הוא לקרוביו". וע"ש בתוס' ד"ה קבורה, ואם נקבל דעה זו שמקור האיסור לניול את המת הוא מדין קבורה, והתורה הקפידה על בזיונו ובזיון של משפחתו, ועי' בנוב"י הנ"ל שגם אם אין לו משפחה אסור כי הוא ניוול לכל החיים, איך נתיר ללקוחות לניולו הלא המצוה של קבורה מוטלת על כל ישראל? וממילא גם הסכמתו לניולו לאחר מיתה לא יכולה להועיל.

והנה חשבתי שאפשר להביא מקור אחר. הנה בריטב"א למכות דף ז' מביא דבר חדש באמרו "ועוד דאם היו צריכים לבדוקו לאחר מיתה מי"ח טריפות קא מינוולא טובא והכתוב אומר ואהבת לרעך כמוך" — הרי יש לנו מקור אחר בתורה ואפשר גם להביא ראי' מש"ס סנהדרין מ"ה דאמרין שם וכ"ת ליצביד בה תרתי — בענין של אין האשה נסקלת ערומה — אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה, ופירש"י שם: "ולא תבוהו".

ע"כ אם נקבל שהאיסור של ניוול מת נובע מדין ואהבת לרעך כמוך, ע"כ במקום של איבוד נשמה או שיש הפסד ממון ללקוחות מותר לניולו. כמו"כ אם הוא מותר מחיים על ניוולו שזה רק בזיונו — כמו רש"י הנ"ל ולא תבוהו — מותר לניולו, יען הוא מחל על בזיונו ואינו מקפיד על הבושה שלו, כמו שאמרו התוס' בב"ק דף פ"ו הנ"ל ד"ה אתא זיקא וז"ל "אבל אם הוא עצמו דלנהו ובא חברו ודלנהו טפי פטור כיון שזה אין מקפיד" ע"ש.

ע"כ נראה לפיע"ד שבעובדא דידן שהוא רוצה לצוות מחיים, שמוזה נראה שלא רק שהוא אינו מקפיד על בזיונו אלא שהוא רוצה לזכות את הרבים וניחא לו לקיים מצות גמ"ח בחלק מגופו כדי לרפא את חבריו, שהוא יצוה שאחרי שיסירו את הקרום מעיניו שיביאו את העינים לקבורה, ושירכיבו את הקרום מעיניו לאדם הסומא בשתי עיניו שזה בגדר של פקו"נ והצלת נפשות.

ואחרי שכמה מגדולי דורנו דנו במקרה כזה להיתירא, ולמען גודל המצוה של החזרת חיים לאדם הדומה למת יש להקל בגידון דידן, והמתיר לא הפסיד כנלענ"ד.